TD F 146

2.30 €. Any 21. La Franja, juliol de 2020

Energia solar al Baix Cinca

Fraga tindrà el 2021 una planta fotovoltaica de 40 MW de potència, que proporcionarà uns 20 llocs de treball en la fase de construcció. **[p.7]**

Prospeccions a la Llitera

L'empresa madrilenya Helios Aragón Exploration ha rebut l'autorització del Govern aragonès per a la prospecció d'hidrocarburs a la Franja Nord. **[p.8]**

TEMPS DE FRANJA

Revista de les Comarques Catalanoparlants d'Aragó

La colònia oblidada

Trobats nous documents a St. Esteve Sesrovires sobre la llar infantil on 120 infants del Matarranya van viure el darrer capítol de la Guerra Civil. **[p.16]**

Centenari de Joan Perucho

Es commemoren els 100 anys del naixement d'un dels grans escriptors catalans, molt relacionat amb les comarques del sud de la Franja. **[p.19]**

DRAPS de llarg recorregut [p.17]

Crònica personal dels primers concerts del grup de referència al Matarranya

Styli locus **23**

Literatura infantil i juvenil

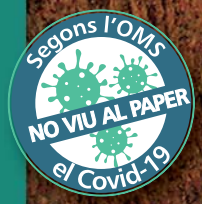

Sumari

2 Cartes dels lectors
3 Editorial
Vinyetes al vent
4 Matarranya
6 Baix Cinca
8 Llitera
10 Entrevista
12 Ribagorça
13 Catalanofonia
14 Aragó
16 Reportatge
17 Cultura
18 Personatges

Imatge coberta: Los Draps en una imatge promocional de 2006 (Foto © Doly Gil)

TEMPS DE **FRANJA** 146

Edita:
Iniciativa Cultural de la Franja
C. Major 4, 44610 Calaceit. T. 978 85 15 21
· Associació Cultural del Matarranya
· Institut d'Estudis del Baix Cinca-IEA
· Centre d'Estudis Ribagorçans (CERib)

Coordinació: Carles Terès.
redaccio@tempsdefranja.org

Gestió i administració: Cèlia Badet.

Maquetació gràfica:
Carles Terès.

Consell de redacció:
Matarranya: M. D. Gimeno, Carles Sancho.
Baix Cinca: Rosa Arqué, Hugo Sorolla.
Llitera: Josep Espluga.
Ribagorça: Glòria Francino.

Seccions:
Matarranya: Carles Sancho. **Baix Cinca**: Rosa Arqué. **Llitera**: Josep Espluga. **Ribagorça**: Glòria Francino. **Cultura**: Hèctor Moret. **Entrevistes**: Carles Terès. **Catalanofonia**: Hugo Sorolla. **Aragó**: Màrio Sasot.

En aquest número: Roberto Albiac, Marina d'Algars, Marià Àlvarez, Patrici Barquín, Felip Berenguer, Esteve Betrià, Rubén Lombarte, Josefina Motis, Vicent Pallarès, Joan Josep Pérez, Artur Quintana, Lluís Rajadell, Francesc Ricart, Màrio Sasot, Ramon Sistac.

Subscripcions i publicitat: 978 85 15 21

Producció: Terès & Antolín
info@teresantolin.com

Disseny: Carles Terès Bellès

Dipòsit legal: TE-88/2000

ISSN: 1695-7709

Cartes dels lectors

Paradoxes

Dins d'algunes instàncies europees és freqüent escoltar comentaris envers la manca d'independència d'alguns jutges espanyols, en casos com el de la pandèmia que ens assola o el conflicte entre l'estat i l'independentisme català, els quals —deien— es mouen més per la seua ideologia que per unes instruccions, diguem-ne objectives. Però aquestes instàncies, especialment la UE, de forma oficial, no han fet mai cap crítica seriosa ni han condemnat els fets.

Tanmateix, és ben conegut que alguns jutges de Turquia han actuat de manera semblant als espanyols i així ho han denunciat algunes corporacions nacionals i internacionals, i els mass media, especialment europeus i americans. Tot això ha provocat la reacció del president turc, que ha declarat que no entenia aquesta cridòria en contra de Turquia mentre que Espanya, que fa exactament el mateix, gairebé ningú la critica.

Una altra de les paradoxes d'ara és la manera com en Trump tracta els seus conciutadans que es manifesten perquè la policia els assassina impunement. En Trump, com a resposta, els ha enviat policies perquè els estomaquin de valent, una policia paramilitar, que disposa de tancs i avions. Com que li ha semblat que no n'hi havia prou per aturar les manifestacions dels seus conciutadans, els ha tramés també la Guàrdia Nacional, una mena de Guàrdia Civil o sometent molt ben armat. Com que les manifestacions no han cessat, ha amenaçat d'enviar també l'Exèrcit contra els seus conciutadans. Això ha provocat un fum de manifestacions no solament als EUA, ans també per tot el món —Madrid inclòs— i un gran ressò mediàtic.

Exactament al revés del que va passar —i segueix passant— quan uns ciutadans espanyols es manifestaren en defensa de la democràcia, i el cap de torn del Govern Espanyol hi envia la policia i també les unitats paramilitars de la Guàrdia Civil perquè estomaquin degudament els seus conciutadans, i amenaça d'enviar-hi l'exèrcit —com va passar la tardor del 2017 a Catalunya. Tot plegat va tenir un ressò bastant magre als mitjans i cap crítica per part de les altes instàncies del poder, en especial de la UE i dels EUA. És més, tot i el paral·lelisme evident entre el cas dels Estats Units i el d'Espanya, en aquest últim cas ningú no n'ha soltat mot, ni tan sols Vilaweb —sobre el paral·lelisme, és clar.

Als EUA parlen de reformar la policia —si més no en alguns estats— per frenar-ne el racisme contra els seus conciutadans, però a Espanya, no.

Júlia Llambert
La Torre de Vilella

A Temps de Franja volem saber la teua opinió. ***Envia'ns les teues cartes,*** *tot indicant el teu nom i població, a:*
tempsdefranja@gmail.com

COMARCA DEL matarraña
INSTITUTO DE ESTUDIOS ALTOARAGONESES Diputación de Huesca
GOBIERNO DE ARAGON
Diputació de Lleida
INSTITUT D'ESTUDIS ILERDENCS Fundació Pública de la Diputació de Lleida
Generalitat de Catalunya

TEMPS DE FRANJA
Revista de les Comarques Catalanoparlants d'Aragó
SUBSCRIU-T'HI
T. 978 85 15 21
tempsdefranja@gmail.com

Recordem a tots els **subscriptors** de *Temps de Franja* que ens comuniquin la seva adreça de correu electrònic a **redaccio@tempsdefranja.org** per a rebre els butlletins electrònics

En venda a:
Albelda: Estanc Conchita. **Calaceit:** Papereria Abàs. **El Torricó:** Llibreria Pilarín. **Fraga:** Llibreria Badia i Kiosko Casanova. **Girona:** Llibreria Les Voltes. **Lleida:** Llibreria de la Generalitat. **Mequinensa:** Papereria González. **Reus:** Llibreria Gaudí. **Saidí:** Llibreria Panadés i Llibreria Sorolla. **Saragossa:** Papelería Germinal. C. Sepulcro, 21. **Tamarit:** Estanc Patrito. **Tortosa:** Llibreria El Temple. **Vall-de-roures:** Llibreria-papereria Laura.

Les conficlasses

Des de la revista *Temps de Franja* no voldríem passar de llarg pel tema del COVID-19, però és cert que és un assumpte prou complicat i que ha afectat a tots els aspectes de les nostres vides i en conseqüència tot el que es podria dir i opinar no cap en aquest editorial.

És evident que la qüestió sanitària ha estat la principal: els morts, els malalts, els hospitals adaptats a correcuita i els sanitaris anant a treballar des del primer moment a les trinxeres amb espardenyes, com qui diu. Però la resta de les persones que vivim a la Franja, allunyades del focus de Saragossa, tot això ho veiem de lluny, com si estiguéssim dins d'una pel·lícula de ciència ficció. I potser els que ho han viscut d'una manera més especial han estat els més petits i els adolescents, tancats a casa durant gairebé tres mesos. Qui ens ho havia de dir aquell 13 de març quan els hi van dir que no havien de tornar a mestra el 16! Més de tres mesos sense classes presencials, els col·legis tancats, els instituts barrats i els carrers buits. Tret del perill sanitari, l'esvaïment de la vida escolar és potser el que més ha impactat als nostres pobles durant el confinament perquè normalment els horaris i les activitats escolars atapeeixen el dia a dia de les famílies i el COVID-19 ho va fer esclatar tot en un cap de setmana. La rutina de cada matí, la son, el transport escolar, els deures, els companys, les activitats extraescolars, els conserges, el personal de neteja, els professors i els mestres, tot va desaparèixer en un cap de setmana i els centres escolars com a lloc de socialització, també. Les rialles, els aniversaris i les converses amb els amics van passar a ser virtuals i no hi havia més remei que parlar davant una pantalla si es volia contactar amb algú de fora de casa.

I en pocs dies aquella primera sensació d'alegria per no tenir escola es va complicar amb l'aparició de les "conficlasses": videoconferències, webs amb mil qüestionaris, tasques virtuals, experiments dels profes amb programes nous cada setmana, problemes de connexió, ordinadors espatllats i mòbils sense cobertura. Amb el sistema virtual, s'ha enriquit el vocabulari ('classroom', 'telegram' i noms de webs increïbles), s'ha millorat la competència digital de tota la família, per força, s'ha donat feina als oculistes amb la miopia dels professors i en alguna ocasió s'ha aconseguit la motivació i atenció de l'alumnat. Però en la majoria dels casos, s'ha mirat de substituir un ensenyament 100% presencial per un de virtual en molt poc temps, sense recursos, sense formació i d'una manera improvisada. Tots han fet el que millor han pogut per sobreviure: alumnes, famílies i docents.

Poc a poc arriba la nova normalitat, una situació que no sabem si durarà un mes, un any o tota la vida. De moment, a finals de juny acaba el curs i enguany no n'hi haurà festes als coles ni viatges d'estudi ni sopars de fi de curs de les famílies. És faran les avaluacions virtuals i els professors hauran d'animar o felicitar pel Duo o pel Zoom o per telèfon si s'estimen més un mètode tradicional. Les notes es penjaran a internet i els diplomes de les mil activitats anuals no es podran donar el dia de la festa de final de curs. El festival i els balls al pati tampoc es podran organitzar i l'alumnat de Batxillerat marxarà a la universitat sense fer la gran festa de cada any. Tot això ja ho hem perdut i també és important, molt important perquè l'escola no és per naturalesa virtual i res no pot substituir, de moment, la seva força com a element de socialització.

VINYETES AL VENT. Per Tarroc

10 anys dels Fets de la Codonyera

// Artur Quintana

El 2020 és any de moltes commemoracions, unes per lloables motivacions, altres per infàmies i avoleses. Entre les primeres ens cal als franjatins de recordar els 100 anys del naixement d'en Joan Perucho que en la seva prosa novel·lística descriu sovint el nostre territori, personatges i fantasmes, els 125 de Palmira Jaquetti recol·lectora del text i la música de tantes cançons ribagorçanes, i els 25 de publicació de la columna setmanal "Viles i gents" al diari La Comarca d'Alcanyís. Així com també la infàmia i avolesa dels 10 anys del Fets de la Codonyera. Sobre aquests Fets tan infausts us en parlen els encertats versos acusadors d'en Josep Miquel Gràcia, que podeu llegir en aquesta mateixa pàgina, i la prosa precisa d'en Mario Sasot publicada a Temps de Franja digital, on aquest autor posa el dit a la nafra i en sap treure les tràgiques, inevitables, conseqüències. I què més us en puc dir jo, per

Una imatge de la conferència
SIGRID SCHMIDT VON DER TWER

més que siga dels tres l'únic que va viure els Fets personalment? Només unes precisions: el 2010, l'any dels Fets, vam escriure que al Saló de l'Ajuntament codonyerenc on es van produir els Fets, hi eren 100 persones segons jo, i 30 segons en Josep Miquel Gràcia. Ara mirant tots dos les moltes fotos que hi ha dels Fets, hem pogut establir que els assistents eren entre 90 i 100, del quals 13 eren favorables a l'acte i als presentadors. El nombre d'ensamarretats arborant 10 pancartes era de 25 a 30, dels quals 12 eren escolars menors d'edat. Tota una apoteosi del facaisme: el 29% de la població del Lloc.

Deu anys fa d'uns fets roïns,
els Fets de la Codonyera:
d'ignomínia s'omplí el lloc,
la democràcia lluny era.

Qui va escriure les pancartes?
Qui pagà els metres de tela?
Era de cotó ben blanc,
no pas de negra estamenya.

La intel·ligència era blanca
i la consciència ben negra,
general la cridadissa,
de debò, lletja i grollera.

El temps fa oblidar el record,
amb raspall o amb l'agranera,
però mai oblidarem
els Fets de la Codonyera.

J. M. Gràcia

X Aniversari de Ràdio Matarranya

// Carles Sancho Meix

Ràdio Matarranya celebra, des del passat 24 del mes d'abril, el seu desè aniversari, una iniciativa empresarial comarcal que no ha parat de créixer des de la seua constitució. Primer va ser l'emissora, per oferir una alternativa informativa a la nova entitat comarcal constituïda i l'única en la llengua de la població, un any després apareix la publicació quinzenal gratuïta *Notícies del Matarranya* i, més tard, la web de notícies Matarranya.media. Les tres iniciatives pertanyen a l'empresa Mas Mut Produccions S. L., entitat del món de la comunicació d'àmbit comarcal, amb seu a Pena-roja, constituïda ara fa quinze anys. En l'entrevista que li fan a Marc Martí, explica, que la primera emissió de Ràdio Matarranya va coincidir amb la tradicional Fira de l'Oli i l'Olivera de Calaceit, en un programa en directe i que, malgrat la seua inexperiència, l'estrena els va resultar relativament fàcil. També, argumenta, que en les primeres setmanes d'emissió el que més sorprenia als informadors locals és que la gent arribara a entendre que canviar les canonades del carrer puguera ser notícia o els pressupostos municipals o les obres. Per celebrar estos deu anys en antena, des de la seua seu a Calaceit, la capital cultural de la comarca del Matarranya, ha fet diferents entrevistes durant un mes amb persones que han estat vinculades al mitjà de comunicació i que podeu escoltar a la web de Matarranya.media. Han passat pels micròfons dos ex polítics que van creure en la seua viabilitat i que van ajudar en la seua fundació: Carlos Fontanet, vall-de-rourà aleshores president de la comarca del Matarranya, i Rosa Domènech, ex alcaldessa de Calaceit que va facilitar la instal·lació de l'emissora al seu municipi. Als periodistes del mitjà radiofònic: Marc Martí que hi ha treballat des dels seus inicis, Rubén Lombarte que també va formar part de l'equip en el moment de la seua constitució, on ha passat set anys fent periodisme comarcal i que, actualment, condueix el programa 'Lo sarró de les lletres' com a comentarista de llibres. A Jorge Romance, reporter de la Sexta a Catalunya, que va col·laborar amb l'emissora durant la primera etapa. A Ana Segura periodista d'Aragón Radio. Als professors de l'IES Matarraña Dabi Latas i Pepa Nogués col·laboradors de la programació, a Fernando Mallén comentarista musical i a Sergi Manero i Rocio Zapater informadors esportius. A Natxo Sorolla sociòleg pena-rogí.

Recordeu que Ràdio Matarranya la podeu sintonitzar al dial 107.7 de la FM i la programació en català s'emet de les 12 a les 14 hores del migdia i es repeteix de les 18 a les 20 hores de la tarda. També es poden baixar els diferents programes a la web de Matarranya.media. La consolidació i diversificació del projecte de comunicació comarcal, amb la necessària implicació de col·laboradors en la programació i la participació i suport de les empreses i comerços, és una excel·lent notícia per al nostre territori on la informació de proximitat en el medi rural cada vegada és més important.

Davant les bombolles, agafem aire

// Joan Josep Pérez Riba*

El Matarranya és una terra de contrastos, de sentiments trobats i de vegades enfrontats, banyada per cinc rius, amb més de trenta segles d'història escrita a les pedres, i milers d'ànimes de gent que durant generacions, abans amb mules i ara amb tractors, han dibuixat una terra en forma de tresor, que per motius purament evolutius, ara ens ha arribat a natres.

Un bocí de món que ens ha caigut del cel, sense demanar-ho, i que ens demostra cada vespre quan marxa el sol amb lo seu comiat taronja, que afortunats que hem sigut. Ara, però, los nostres horitzons podrien canviar per sempre. Bona part de la província de Terol està sent arrasada per un tsunami de projectes energètics, d'empreses famolenques de sòls barats que aprofitant les febleses econòmiques de la gent, venen a repartir engrunes entre aquells qui les vulguen.

D'amagades, com se solen fer estes coses, han entrat en ajuntaments, han parlat amb alcaldes i han llençat l'esquer. De moment, un dels seus objectius en la seua estratègia està completat: sembrar la llavor de la discòrdia. Aquella que mata els territoris, que crea desavinences, i que germina a favor dels de sempre, els dels grans capitals que, en la seua generositat, ens venen a regalar un futur incert.

I avui, allà on no hi havia cap problema, en tenim un. No l'hem creat pas natres, ens l'han llençat al damunt, i a ells no els ha costat res. Ara només los cal esperar. A que gastem les nostres forces en poder quedarnos com estàvem abans. En protegir la nostra terra, les nostres il·lusions i els nostres projectes. La nostra vida. I quan estiguem ensangonats, dividits i esgotats, vindran amb los seus molins, los posaran allà on vulguen, i aquí pau i després glòria.

Afortunadament, però, la nostra comarca compta amb una gent meravellosa, i en això no hi comptaven. Aquell component humà que fa que una terra esdevingue especial.

Paisatge del Matarranya sense molins gegants.
Maria Jesús Riba

Perquè amb la seua gent, el Matarranya és més.

I això ens fa sentir forts, i amb esperances. Esperança per poder seure'ns tots al voltant d'una taula i decidir, plegats, què volem per a la nostra terra i per a la nostra gent. Apostem per la sostenibilitat i l'ecologia, per l'economia circular, per rejovenir los pobles, per un futur verd i una cultura viva.

Contra aquesta voràgine derivada de la bombolla energètica, la societat civil del Matarranya s'ha trobat de la mà amb los diferents sectors econòmics, des dels agricultors als empresaris, entenent que tot està entrelligat, i que el cercle virtuós que ha de fer-nos rodar cap al futur desitjat de la comarca, ha de passar per trobades i acords d'ampli espectre. Per aquest motiu, també creiem imprescindible la gestació d'un gran pacte per la sostenibilitat, on administracions, entitats, partits polítics, empreses i habitants puguin fer un lloc de trobada i participació en defensa del nostre entorn, la nostra manera de viure i la nostra economia, fràgil però ferma.

A l'Aragó trobem a faltar una ordenació territorial respecte a les renovables, i en aquest sentit, les multinacionals elèctriques estan sent les que estan traçant les prioritats, dibuixant los mapes i repartint los aerogeneradors com una macabra loteria en la que no cal comprar bitllet, i on el premi pot estar enverinat.

Per això considerem primordial que el Govern aragonès prengui la iniciativa en aquest disseny estratègic, i estableixi los paràmetres, les condicions i les zones d'exclusió en el repartiment de centrals energètiques. Escoltant les veus dels territoris, les seues necessitats i les inquietuds que puguen presentar-se. En aquesta línia, hem demanat una compareixença a les Corts d'Aragó, postergada per la irrupció d'aquest maleït convidat que ens ha confinat però no aturat, per explicar que volem ser indubtablement sostenibles, i que això també comporta no pagar preus excessivament elevats i de mínim retorn.

Però abans, ens cal un pas molt important, i que ha de venir del Ministeri de Transició Ecològica i el Repte Demogràfic a través d'una moratòria en tots estos processos iniciats, i més que en vindran. Una moratòria que ha de servir per elaborar aquesta tan necessitada ordenació, que vertebri veritablement la nostra geografia, i que sigui capaç de convertir la implantació energètica en una oportunitat allà on sigui benvinguda, i no en una imposició per damunt d'aquells que volem reviure allò que diuen la "España Vaciada". Que per cert, no és una conseqüència, és una causa. Però d'això ja en parlarem un altre dia.

* President de l'associació Gent del Matarranya

DESESCALADA A MEQUINENSA

L'Ajuntament ha començat a obrir les instal·lacions culturals i esportives al juny

// Felip Berenguer

Dilluns 15 de juny el Gimnàs Municipal de Mequinensa va tornar a obrir les seves portes tres mesos després del seu tancament, juntament amb la resta d'instal·lacions esportives de la localitat, quan es va decretar l'Estat d'Alarma per la pandèmia de covid-19. L'aforament de moment estarà limitat a 5 persones per torn, garantint la distància de seguretat en tot moment, prèvia reserva, per al mateix dia d'ús o el següent, facilitant així la rotació d'usuaris.

Els torns d'ús del Gimnàs s'han fixat els dilluns, dimecres i divendres als matins de 9.30 a 10.30 i d'11 a 12 hores i de dilluns a divendres a les tardes de 17.30 a 18.30, de 19 a 20 i de 20.30 a 21.30 hores. Les reserves podran formalitzar-se a través del telèfon 974 46 52 34. L'accés serà gratuït durant tot el mes de juny i no serà fins a juliol quan es reprengui el cobrament de les quotes mensuals que es va suspendre al març.

D'altra banda, a partir de dissabte 13 de juny es van reprendre les visites als tres museus de la vila situats al costat de les escoles del poble vell. Prèviament es va posar en marxa el sistema de reserves a través d'Internet en la seva pàgina web i, el primer cap de setmana de juny, es van començar a rebre als primers visitants després que tanqués les seves portes el passat 14 de març.

Vista general de l'espai museístic dedicat a Moncada
JAVIER BELVER

Es manté el nombre de 8 grups per dia. Dissabtes podran realitzar-se les visites a les 10 i les 12 del matí i les 4 i les 6 de la tarda mentre que els diumenges l'horari previst és a les 10 i les 12 del matí.

Aquest espai museístic alberga tres museus diferenciats. El Museu de la Mina, el Museu d'Història de la ciutat, que a més disposa d'un espai dedicat a la figura de l'escriptor mequinensà Jesús Moncada, i el Museu del Passat Prehistòric.

Finalment, en el primer cap de setmana de juny també van tornar les sessions de cinema a la Sala Goya de Mequinensa, amb els condicionants propis de la fase 2 de la desescalada, amb un aforament màxim de 50 persones. Per a aquesta ocasió el Circuit Urgellenc va portar dues pel·lícules: Richard Jewell, un drama dirigit per Clint Eastwood basat en fets reals que ens trasllada als Jocs Olímpics d'Atlanta 1996, i Volant junts, una pel·lícula francesa del gènere d'aventures.

Les sessions es mantenen, la de divendres a les 22:30 h; la del dissabte passa a les 17 h i el diumenge es redueix a una sessió a les 19 h.

SE VA SOLSINT

AC (adés del Confinament) dC (després del Confinament) // Patrici Barquín

Grans canvis s'han anunciat amb motiu de la nova era; l'era d.C., és a dir, després del Confinament.

Voldria creure que eixa declaració de propòsit d'esmena és ben real i no forma part d'un simple acte de redempció o promesa vàcua. Una promesa com la que feia quan de petit em castigaven sense poguer eixir i després d'unes poques hores de confinament, tractava de convèncer els meus progenitors de la meua bondat i capacitat pa canviar i actuar d'acord amb les normes que tractaven d'inculcar-me. Òbviament, quan acabava lo castic o s'estovaven i em deixaven marxar abans, com la mula que torna a l'era, oblidava les normes i tornava a fer, bàsicament, lo que m'apetia.

Dic que vull creure que realment hi ha un propòsit real de canvi, perquè he sentit veus que parlen de recuperar les nostres relacions més primigènies, que és l'equivalent a anar a l'arrel de problema. Per a fer això, sento propostes que parlen de mirar a les cultures ancestrals, a les tribus, a lo que en diem cultures primitives i astí é agon començo a preocupar-me, perquè, la majoria de persones tendeixen a relacionar allò primitiu en països exòtics, cultures tan allunyades de la nostra que ens pot portar a una idealització per incomprensió d'allò que fan.

Així que, potser lo que cal é buscar al nostre voltant allò que ens caracteritzava com aborígens del nostre entorn. Allò que ens torna a connectar amb la natura i la vida, tal i com estaven connectats los nostres ancestres. Podem tornar a ser aborígens sense necessitat de fer coses estranyes (tot i que anar despullat corrent pel camp o ballar d'igual manera al voltant d'una foguera me resulta molt atractiu), simplement mirant enrere i ficant en qüestió allò que donem per naturalment acceptat. Per exemple: en algun moment, algú ens va convèncer de que en comptes de fer peces d'espart, era millor treballar pa poder guanyar diners, pa poder comprar coses que no teníem temps de fer, perquè havíem de treballar pa guanyar diners... I això ens a dut a anar a comprar al supermercat i tornar cap a casa amb una bossa plena d'escombraries que emboliquen allò que volem menjar, és a dir, que treballem per a comprar bàsicament escombraries que després et diuen que hem de reciclar. I crec que per astí é per agon podem trobar l'arrel de l'inici de la nova era després del Confinament. Tot i que això encara ho hem d'anar solsint.

Fraga tindrà el 2021 una planta fotovoltaica

// F. B.

Fraga comptarà en un futur proper amb una planta fotovoltaica de 40 MW de potència. L'empresa propietària, Tayan Energy, disposa d'uns terrenys de 76 hectàrees dins del terme municipal de la capital del Baix Cinca per a la instal·lació de la planta, les obres de la qual començaran a finals de 2020 o el gener de 2021.

Segons informa Isemaren, l'empresa especialitzada en consultoria estratègica i solucions tècniques per a energies renovables, que supervisa com a enginyeria de la propietat tot el procés de sol·licitud i obtenció de permisos necessaris per a la consecució de l'objectiu Ready to Build dels projectes de Tayan Energy a Espanya, aquest projecte suposarà una inversió de 18.200.000 euros i tindrà una capacitat productiva de 40 MW.

Les mateixes fonts d'Isearem han informat a *Temps de Franja* que la construcció de la planta crearà vint llocs de treball durant vora un any. Aquesta quantitat d'ocupacions es veurà augmentada quan el complex estigue en funcionament "perquè serà necessari cobrir places per a la seua supervisió i manteniment, les quals seran de llarga duració, atès que aquesta infraestructura té una vida estimada de funcionament de 30 anys".

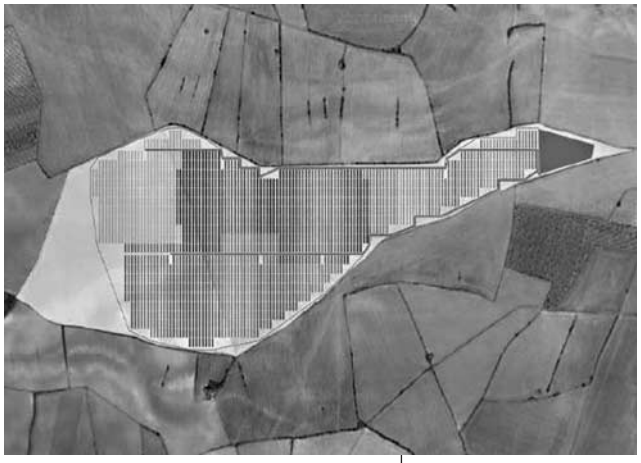

Plànol dels terrenys on s'instal·larà la planta.

Cal assenyalar també l'impacte indirecte en l'economia de la zona per l'augment de pernoctacions i consum per visites a la planta.

El de Fraga és només un dels cinc projectes de plantes solars fotovoltaiques que Tayan Energy està posant en marxa a Espanya i Portugal i que en total sumen 203 MW de potència. Dos d'aquests, Amaterasu Energy 1 i 2, es duran a terme a l'illa de Tenerife, concretament en els municipis de Granadilla de Abona i Arona respectivament. Aquestes dos plantes sumaran 80 MW de potència. A l'illa de Mallorca, dins del municipi d'Inca, se situarà el projecte Fènix Energy amb una potència de 51 MW.

Més endavant, i dins de la península Ibèrica Tayan Energy Investment té previst construir-ne dos a Espanya i una a Portugal. En el municipi lleonès de Cubillos del Sil, a Castella i Lleó, s'ha començat a planificar la construcció de la planta solar fotovoltaica Apol·lo Energy 1, la qual comptarà amb 32 MW de potència un cop estigue acabada.

Isemaren també ha assessorat a Tayan Energy Investment en la compra de dos plantes solars fotovoltaiques a Itàlia, amb una potència combinada de 55 MW. Els treballs s'han centrat en la supervisió de tot el procés d'adquisició de les dues plantes i en una auditoria on s'ha avaluat el seu estat abans d'incorporar-les a la cartera de Tayan. Les plantes són a Tessennano, a la província italiana de Viterbo i tenen com a nom de projecte Limes 10 i Limes 15.

Amb l'adquisició d'aquestes dos plantes i els projectes en desenvolupament, Isemaren suma ja 550 MW assessorats per a la cartera de plantes fotovoltaiques de Tayan Energy a Europa. L'objectiu marcat per Tayan és invertir 500 milions d'euros a Espanya, Portugal i Itàlia durant els propers anys.

ESPARPILLANT PARAULES

A remulla // Roberto Albiac

Quan la nostàlgia decidix que el cap se fico a rememorar la infància, l'obra teatral que sol representar casi sempre té una escenografia fluvial: un riu, un toll, un assut... Escenes en què un pare explique als seus fills com embotir lo braç als forats per a pescar a maneta; peixos passats pels jums en forma de nugo que fien cap als gats; un capbussó pegat en los amics encara sufocats del trajecte en bicicleta; aquella xancleta de goma que es va perdre entre les algues i el tarquí, al saltar des de dalt la roca, i que va fer pedalejar descalç a la tornada. Los amfitrions, Matarranya i/o Algars, presentant cada vesprada algun dels seus pobladors: barbos, lúcios, tortugues, serpetes d'aigua, crustacis en pinces de color gris i aquella tuna de granotes i mosquits que, quan cantaven més fort, indicaven que havie acabat la funció i que el teló del sol anave entabaix.

En un quart de segle, la fisonomia d'ells dos també ha envellit en canyars i xops desfigurats per les riades, fondària de tolls carregats de glera o argalls desviats i, a sovint, desvalguts. Los seus pobladors tampoc són los mateixos: los barbos ara són madrilletes d'un forc que cauen fàcilment arraconades per unes potes llargues, les pinces són roges ianquis i la tuna de granotes ha dixat de ser la banda sonora habitual de les nostres nits.

Ara que un virus mos propose versions capades de platja i piscina, los banyistes retornen a uns rius que poques voltes havien estan tan concorreguts. Potser és una bona ocasió per a fer un homenatge al nostre entorn respectant eixos habitants naturals amenaçats, parant qüenta en eixes rostides de colla a les riberes i intentant no tacar de plàstic eixes plantetes que fan de decorat als vostres selfies. Tots volem que, quan les futures generacions recréon mentalment lo seu teatre infantil, lo decorat sigue lo més paregut possible al que nantres veem i recordam: no un empastre que espanto l'evocació nostàlgica i que faie plorar.

Prospeccions de gas i petroli a la Franja Nord

// J. Espluga Trenc

El Govern d'Aragó acaba d'anunciar l'autorització de la prospecció d'hidrocarburs a l'àrea de les comarques de la Llitera, Ribagorça, Cinca Mitjà i Somontano. L'exploració començarà durant la segona meitat del 2020 i es prolongarà durant tres anys, amb una inversió de sis milions i mig d'euros per part de l'empresa Helios Aragón Exploration SL, constituïda a Madrid l'any 2017 per inversors espanyols i britànics (suposadament vinculats a la multinacional British Petroleum, entre altres). A partir d'aquesta exploració, si els resultats fossin positius, l'empresa podria decidir posar en marxa l'extracció de gas i/o petroli, per a la qual cosa hauria de tornar a demanar autorització d'explotació al Govern d'Aragó.

Les prospeccions s'han autoritzat en una superfície de 38.320 hectàrees a l'àrea del Somontano i de 51.216 a l'àrea de la Llitera, Cinca Mitjà i Ribagorça. En aquest segon cas, l'àrea de prospecció s'estén per una enorme quadrícula amb vèrtex als municipis de Binaced, Fonts, Estopanyà i El Torricó.

L'anunci resulta sorprenent per dos motius. En primer lloc, sobta que just quan totes les institucions europees i internacionals (començant per la pròpia Agència Internacional de l'Energia) aposten per la transició dels combustibles fòssils a fonts renovables, el govern aragonès opti per afavorir inversions en un model energètic que es preveu obsolet. No dona un senyal gaire esperançador, amb l'agreujant que aquest tipus de decisions un cop en marxa no són fàcilment reversibles, generen dependència i limiten altres opcions.

En segon lloc, hi ha molts dubtes sobre en quina mesura la (potencial) extracció de gas i/o petroli pot ser compatible amb les activitats pròpies de la zona (agràries, turístiques, etc.), començant pels possibles riscos per als grans aqüífers subterranis que proveeixen d'aigua a bona part de les granges de la Ribagorça i la Llitera Alta. Cal tenir present que l'explotació d'hidrocarburs és una activitat econòmica de caire extractivista, que aprofita els recursos geològics d'un territori en benefici d'un mercat internacional molt especulatiu, de tal manera que al territori només hi queden les 'externalitats' negatives (residus, contaminació, etc.), mentre que la major part dels beneficis acaben lluny d'aquell territori. Si aquest fos el cas, ens trobaríem amb una prova més que la Llitera i la Ribagorça no només continuen sent perifèriques en tots els sentits, sinó que a més es troben exposades als fluxos especulatius globals amb molt poca capacitat de defensa.

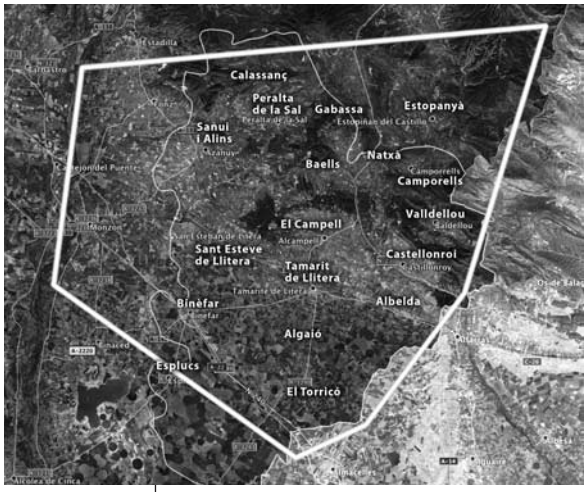

Zona de les prospeccions
GOOGLE EARTH / ELABORACIÓ PRÒPIA

De fet, l'afer de les prospeccions d'hidrocarburs és un factor més que vindria a sumar-se a altres dinàmiques extractivistes que operen de fa temps sobre aquestes comarques, com ara la seua posició en el mercat global de cultius transgènics i de ramaderia intensiva, per exemple. Unes activitats que només deixen al territori una petita part dels beneficis però molts dels perjudicis o impactes negatius.

Raffaele Cantatore, terra i llibertat // Vicent Pallarés Pascual

L'any 2019 es van complir 25 anys del rodatge de *Terra i llibertat*, la pel·lícula de Ken Loach. Com va explicar aleshores el director, narra "la història d'una gran esperança, la d'una societat on la terra fos un bé comú". La seua estrena va impactar molt quan encara es parlava poc de la Guerra Civil i en un territori on les col·lectivitzacions eren un tema quasi oblidat després de la guerra i del franquisme.

Coincidint amb l'aniversari, Ken Loach va tornar a Mirambell, una de les localitzacions on va filmar *Terra i llibertat*. Els veïns van omplir els carrers per retre-li homenatge al director i agrair-li que haguera tornat la història d'aquells temps.

I és que per a poder realitzar la pel·lícula es van necessitar molts extres i el director va organitzar un càsting en el qual es van presentar molts habitants del territori. Un va ser Raffaele Cantatore, un italià de Bari, que va arribar a Morella, es va enamorar dels Ports i s'hi va quedar a viure. Molt compromès sempre amb els moviments socials, a la pel·lícula encarna Garibaldi, un milicià internacionalista que lluita pels seus ideals en un territori llunyà per a ell. Una història molt semblant a la seua.

Cantatore es va presentar a la selecció i va passar la primera fase. Després, es va entrevistar amb Loach, qui tenia molt d'interès per saber què sabia de la Guerra Civil espanyola. Insistia molt en la formació política dels seus actors i actrius. Els dos mesos que va durar el rodatge van ser una experiència inoblidable i el van marcar per a sempre.

Recorda, especialment, quan van acudir amb l'equip al festival de Cannes, on va fer entrevistes i es va adonar de la repercussió que va tenir aquesta producció. Ara, fer memòria 25 anys després d'aquest moment amb una part de l'equip de rodatge i el propi director l'emociona. Els anys han passat però el record de l'experiència continua.

Aigua, gel i sal a Calassanç

// Josefina Motis

El «Geolodia» és un dia anual dedicat a celebrar excussions informatives i didàctiques gratuïtes, en coordinació amb la Sociedad Geológica de España (SGE), guiades per especialistes en geologia i obertes a tot el públic. Es van començar a fer l'any 2005 a la província de Terol, tot continuant per altres províncies fins avui en dia. Des del 2011 es celebra un geologia per província, i enguany se n'han organitzat cinquanta-set a tot l'Estat espanyol, entre elles un a Calassanç (Llitera alta), el dia 20 de maig.

És clar, que durant el mes de maig la mobilitat estava més que restringida a causa del confinament provocat per la COVID-19, així que els organitzadors es van inventar un «Geologia a casa». La rutes que estaven previstes les van preparar mitjançant vídeos on es podien veure persones expertes, geòlegs, donant les explicacions amb els recursos al seu abast, representant així excursions de manera virtual. Va ser una bona manera de poder gaudir de la geologia del nostre territori, sovent tan desconeguda.

El «Geolodia 2020» de la província d'Osca va presentar un recorregut pels voltants de Calassanç, un poble situat a la intersecció entre la Llitera i la Ribagorça, caracteritzat per un entorn geològic molt singular. Sota el nom d'«Aigua, Gel i Sal, història viva de Calassanç», el projecte va comptar també amb el suport del Centre d'Estudis Lliterans (CELLIT) i de la web informativa La Litera Información. El recorregut es va gravar en un interessant vídeo que es pot trobar a les xarxes socials (https://geolodia.es/geolodia-2020/huesca-2020/), en el qual diferents professionals de la geologia anaven comentant i explicant diferents punts del territori des d'un punt de vista geològic i la seua relació amb la societat local. Ací en destacarem tres.

Cartell de la jornada

La Font: un punt emblemàtic, imprescindible per a la vida local en temps antics. Ara es un lloc conservat i protegit. En èpoques de pluja i nevades, les zones mes altes de les serres properes absorbeixen molta aigua que va baixant subterràniament per escletxes i fractures de les roques de calç que hi ha sota terra. Sota aquestes roques hi ha unes capes impermeables que impedeixen que l'aigua segueixi penetrant i faciliten el seu recorregut cap a les zones mes baixes, fins que brota a la superfície en el punt on es troba la font.

Les Salines: un dels punts més valorats, els tècnics expliquen els orígens d'aquell terreny de colors vermellosos i dels materials que els conformen. Actualment aquestes salines no estan en funcionament però encara hi ha infraestructures que mostren la importància que van tenir. En el seu moment es van construir pous per aprofitar les aigües subterrànies i treure'n la sal. Actualment en queda un, que està tapat amb formigó per motius de seguretat. Hi havia també unes extenses infraestructures per a l'evaporació de l'aigua, la recollida de la sal i la seua distribució. Les salines, diuen el experts, son un interessant patrimoni geològic-miner que caldria conservar.

El Pou de Gel: Anant del poble cap a les salines, es troba un pou de gel de uns 8 metres de profunditat excavat a un terreny tou d'argila i ges. Al fons s'hi anava apilant gel, i per que la calor exterior no hi arribés es va aixecar una volta de pedra amb una orientació específica. Antigament el comerç de gel va ser un recurs geològic important per a l'economia de Calassanç.

A la informació es descriu com es van configurar els terrenys del voltant, com l'aigua i els minerals van fer possible l'aspecte actual, amb punts espectaculars vistos des de la part alta com l'Estret de Sorribes. També es van consolidar els llocs mes baixos i plans aprofitats pels habitants com a camps de cultiu.

En definitiva, una original forma de celebrar la geologia local, encara tan desconeguda per als propis habitants, i que gràcies a les xarxes socials ho poden conèixer també persones d'altres indrets que potser tindran ganes de fer-hi una visita. Cal dir, a més, que els organitzadors van fer cartells en les tres llengües que es parlen a la Llitera alta, català, aragonès i castellà, cosa que subratlla encara més la seua aposta per fer visible la realitat local.

L'ESMOLET

El fulgor i la decadència // Carles Terès

Oh, tornar a aquells anys adolescents, quan el dolor era gran però dolç! Saber, sense haver de pensar-ho, que darrere meu sempre hi havia els braços dels pares per sostenir-me si de cas queia. L'angoixa, la por... però dins la cambra menuda i pròpia, amb la mare i el pare a l'altra banda de la porta, procurantme el menjar i la roba i els estudis i el que calgués. Poder ser un petit tirà amb ells perquè sabia —d'una manera instintiva, animal— que mai no em fallarien.

Ara tot això ja no existeix. Ara el pare és mort de fa molts anys, la mare n'ha fet ja setanta-nou... i ara són els nostres braços els que hi són per emparar les filles si mai defallissin.

M'ha vingut la tristesa sobtada, en aquest vespre d'Alcanyís, en sentir una cançó dels Simon & Garfunkel, una de les antigues, i saber que ells son ara uns ancians —si és que encara són vius— i que fa anys i panys que estan barallats. I tot va així. Fulgor i decadència sense gairebé adonar-te'n.

MARCO IBARZ, ALCALDE DE SAIDÍ I PRESIDENT DE LA COMARCA DEL BAIX CINCA

«Penso que al consistori podríem prendre certes mesures senzilles sobre bilingüisme»

// MÀRIO SASOT

Marco Antonio Ibarz Guillén, alcalde de Saidí i president de la Comarca del Baix Cinca, té 54 anys. Treballa en el sector de la ramaderia i l'agricultura i va estudiar Formació Professional de Capacitació Agrària a Almacelles. Aquesta és la tercera legislatura consecutiva que exerceix com alcalde de la seua vila natal i la primera com a president de la Comarca del Bajo/Baix Cinca. En l'anterior va ser diputat provincial delegat de l'àrea de Recursos Humans. Ara, les seues preocupacions institucionals s'han centrat en donar suport a les lluites per uns millors preus agraris i en facilitar l'arribada de treballadors per a la poda i collita de fruita.

Ibarz a la seu de la Comarca del Baix Cinca SISCO CASTANY

Quins records tens de la teua infància i adolescència a Saidí?

Van ser uns temps feliços. De la infància recordo molt jugar a la pilota al carrer a totes hores, amb el conseqüent enuig dels propietaris de les cases, ja que utilitzàvem les portes dels magatzems com a porteries. Abans los carrers estaven plens de gent i, sobretot, de xiquets i xiquetes jugant.

Més endavant, los meus records estan lligats al meu pare i el seu treball com a carter en el poble. Quan eixia de l'escola, a les cinc de la tardi, tots los xiquets se n'anaven a jugar i jo ajudava el pare a repartir la correspondència, que abans era molt més abundant que en l'actualitat. En plena postguerra li va esclatar una bomba que li va destrossar la mà dreta i part del braç i, per això, tots a casa havíem d'aidar-lo. Abans ho feia un cosí més gran que jo, i després de mi ho va fer lo meu germà, quatre anys més jove.

Quan tenia 13 o 14 anys, vaig començar a collir fruita els mesos d'estiu per les finques de Saidí, fins als 16 anys. A partir de llavors, a l'hivern, combinava els estudis amb la fenya: dos setmanes treballant al poble i una a Almacelles estudiant a l'Escola de Capacitació Agrària.

«El CoVid-19 ens ho ha posat tot de cap per avall»

Com van ser los primers anys com alcalde? Va ser dur l'aprenentatge?

Aquesta és la meva tercera legislatura com a alcalde. Vaig començar aquest camí l'11 de juny de 2011, tot i que abans vaig estar quatre anys a l'oposició. La situació que vaig trobar era molt complicada tant econòmicament, com en les relacions comercials i institucionals. D'aquesta etapa tinc el bon record de l'esforç que vam fer tot el poble de Saidí, així com de les empreses i institucions que ens van anar ajudant poc a poc a eixir d'on estàvem. D'aquesta etapa vaig aprendre molt del món institucional i de relació amb les empreses. Avui en dia la situació de Saidí és totalment diferent, amb un municipi totalment sanejat i amb bones relaciones institucionals i comercials. Com a obres de millora m'agradaria destacar la creació d'un dipòsit d'aigua de 1.200 metres cúbics, unes pistes poliesportives i unes pistes de *skate*; la renovació total de la potabilitzadora, i les obres de renovació i modernització del cinema; també hem fet fortes millores estructurals al C.E.I.P San Juan Bautista, i vam fer una guarderia-ludoteca per als més petits, "Lo Calarió".

Quins són los principals projectes que el Consistori té plantejats en aquesta legislatura?

Els nous projectes van, poc a poc, sortint endavant, encara que han patit una petita aturada pel CoVid-19. Tenim previst continuar amb la millora dels carrers del nucli antic i amb la defensa de l'agricultura i la ramaderia, dos dels motors més importants de l'economia de Saidí. També tenim pendents les millores en les instal·lacions esportives municipals com el camp de futbol, les piscines i el pavelló; la instal·lació de la fibra òptica i la defensa del nostre patrimoni, destacant, sobretot, la conservació de les muralles de Saidí, entre d'altres.

Pel que fa a la Comarca, quina és actualment la seua situació econòmica i social i los seus problemes més urgents?

La situació econòmica de la Comarca és molt bona. Els anteriors presidents i els seus equips van estalviar per intentar fer una residència, un dels grans comptes pendents. En aquesta legislatura ens agradaria, encara que fos, començar les obres, però les coses no són fàcils.

Pel que fa a l'àmbit social, el funcionament també és molt bo. És un

servei molt potent que té la Comarca.

Quins són els serveis comarcals que millor funcionen i els que cal millorar?
Tots els serveis comarcals (Serveis Socials, Cultura, Turisme, Esports i Residus) funcionen molt bé. Disposem de grans treballadors que s'encarreguen de la gestió i el correcte funcionament de cada àrea. Si bé és cert que en residus, vivint la realitat mediambiental que vivim, hem de ser capaços d'intentar millorar en alguns aspectes en els què ja hi estem treballant. S'agraeix el bon funcionament en equip la iniciativa de tots els implicats en cadascuna de les tasques que s'han de desenvolupar a cada àmbit.

Amb la crisi generada pel Coronavirus, com s'han anat compaginant les limitacions de contractació de mà d'obra i el seguiment de les mesures sanitàries en cada etapa?
La veritat és que el CoVid-19 ho ha posat tot de cap per avall. Mai ens havíem enfrontat a una situació així i ha estat molt complicat de gestionar. A la nostra Comarca al principi de la pandèmia estàvem bastant, entre cometes, "tranquils" pel que fa a la transmissió dels casos. Ha estat a la primera fase de la relaxació del confinament quan hem començat a tindre algun problema. Aquesta situació naix principalment, en primer lloc, per l'arribada de molts temporers a la nostra zona per a la recol·lecció de la fruita i, en segon lloc, per l'afluència de molt més públic autòcton pels nostres carrers, fent molt més difícil la gestió però intentant, entre totes les administracions, que la cosa estigui molt més controlada. En aquest sentit, el treball i la relació entre les administracions als diferents nivells ha estat molt bo.

S'han pres mesures des de l'Ajuntament i per part de les empreses per a garantir que els empleats visquen i treballen en condicions de seguretat i salut idònies?
Sí, mesures se n'han pres. Des de l'Ajuntament hem repartit mascaretes, en col·laboració amb la Diputació Provincial d'Osca. També s'han publicat *e-bandos* amb mesures i recomanacions per a la gent. Per part dels empresaris també estan col·laborant proporcionant equips de protecció individual (guants, mascaretes...) i intentant donar un allotjament digne als seus treballadors.

Creus que l'economia els pagesos i ramaders de la zona millorarà, ara que s'ha fet palesa la importància d'aquest sector en una crisi com aquesta?
Els preus baixos són el gran problema que porta arrossegant aquest sector des dels últims cinc anys. Aquest hivern ens hem manifestat en diverses ocasions al costat dels nostres veïns de les comarques de Lleida per defensar la dignitat d'un sector que ha fet els seus deures i s'ha adaptat a l'estil de producció que se li va demanar. El sector es va professionalitzar però hi ha una part de la cadena que no funciona bé i això repercuteix en què els preus que arriben al pagès estiguen moltes voltes per davall del preu de mercat, fet que porta al tancament de molts agricultors petits i mitjans que no poden continuar aguantant econòmicament, tot i ser un sector estratègic per a la població.

Passant a un altre tema, com van les obres de reparació i rehabilitació de la muralla del Castell? Ha tornat a haver-hi nous despreniments?
Quant a les muralles, no hi ha hagut nous despreniments. Afortunadament, a hores d'ara la situació està controlada. És un projecte que s'està treballant des de fa 35 anys per part de l'Ajuntament i per al qual s'han sol·licitat ajudes a altres administracions.

En los darrers quatre anys s'han intensificat les peticions al Govern d'Aragó per intentar buscar una solució, i des de finals de l'any passat s'ha començat a actuar sobre el terreny. S'han realitzat estudis arqueològics, geotècnics i s'està estudiant la viabilitat de fer un talús per subjectar la terra en la qual es recolza la muralla. Aquest va ser el problema pel qual aquesta tardor va cedir una de les parets de la muralla. Està previst que la consolidació del talús pugue ser una realitat a finals d'enguany. Després es redactarà un projecte per a la reconstrucció integral de les muralles, al qual l'Ajuntament de Saidí destinarà, dins del pressupost de l'any que ve, una important partida econòmica.

Marco Ibarz en la seua presa de possessió
SISCO CASTANY

Per a mi resulta dolorosa la situació del museu Casa de usted/Casa vostra. És possible encara la creació d'un Patronat que el pogués posar en funcionament de forma digna?
Bé, aquest és un tema que no és fàcil de tractar. Si be és cert que van passant los anys i no acabem de trobar la manera de posar en marxa aquest projecte, l'important és que continuem treballant tots junts perquè, en un futur no gaire llunyà, sigue una realitat i tots puguem gaudir del gran llegat que va deixar el periodista Joaquim Ibarz.

La creació d'una Direcció General de Política Lingüística, s'ha notat més a l'àmbit escolar que al municipal. Hi ha avui condicions al consistori per a tirar endavant iniciatives tan modestes com fer los pregons en castellà i català o retolar alguns carrers en bilingüe, etc.?
Pel que fa al tema de la creació de la Direcció General de Política Lingüística, si que és cert que en el terreny educatiu s'ha desenvolupat més que en altres àmbits.

En relació a l'àmbit institucional, hi ha temes més senzills d'abordar que altres com podria ser, per exemple, l'elaboració del pregó i de l'*e-bando* en castellà i català. No obstant això, no crec que sigui difícil arribar a un consens per a dur a terme algun tipus de Política Lingüística en general, perquè dins del consistori hi ha un clima de predisposició al diàleg i a l'elaboració de tot allò que resulta beneficiós per al nostre municipi.

Els segadors

// Glòria Francino Pinasa

Marieta, fes-te alteta,
que ton pare et vol casar
amb un mosso de Sopeira
que puiave a segar.

Qui no ha sentit aquesta estrofa recollida a *Cobles de Per Astí* d'Artur Blasco i Xep de Moner? Formen part de les *Cobles d'en Peirot*, divulgades per l'escriptor Pep Coll, i altres estrofes, al volum 2 de *Bllat colrat*. Aquesta, referida al segador, la va popularitzar el Pont d'Arcalís per tot arreu, i actualment el grup Ribatònics la interpreta perquè dona a conèixer pobles de l'Alta Ribagorça.

El segador, un ofici perdut! Substituït per la figura del *cossetxador*. Tot i la pèrdua de molts conreus, de gra en fa falta, sigue per al consum humà o per als animals, per això alguns dels camions van i vénen per la N-230 carregats de cereals d'Europa.

Els segadors començaven la seua tasca a la Ribagorça a últims del mes de juny, tot el juliol i per la Mare de Déu d'agost, soleven acabar la feina, esperant que el temps els acompanyés. És prou conegut que diven: *Ja han arribat els volants de Tragó*, amb aquesta metonímia es referiven als segadors de Tragó de Noguera que puiaven a segar a la Ribagorça, i també alguns mossos de Sopeira quan acabaven de segar els seus sembrats, a mitjans del segle XX, puiaven a les parts més altes de la Ribagorça, on segaven més tard. La tradició diu que la guatlla avisa l'amo per a dir-li que el blat és a punt de la dalla i canta: *Bllat colrat, bllat colrat*. També existís el conte que recorda l'hora de dallar i l'amo ha de passar al davant de la feina perquè els altres no li faran. I la dita: *No digues bllat fins que sigue al sac i ben lligat*, perquè una tronada pot durse'n pel davant la collita de tot l'an. Ham sentir dir que el vell de casa l'Àngel de Sopeira tornava de Prat d'Arbas, tros lluny del poble, per a tocar les campanes del monestir en cas que es presentés tronada.

La feina dels segadors consistiva en amatinar, a punta d'alba ja eren al tros, i dallar força abans de la calor de migdia, amb la dalla de fulla triangular i corbada i mànic de fusta amb un colze, algunes portaven el rampill o mena de rasclet de fusta, altres segadors segaven amb el volant, falç que té la fulla en forma de mitja lluna, sovent protegida amb una fusta, i també es feva servir la segadera. Portaven el godè amb aigua, estoig metàl·lic on guardaven la pedra per a esmolar les fulles de la dalla o volant, la piqueta i martell de ferro serviven per a tinre la fulla de la dalla a punt, i el soquet, estri de fusta en forma de cor, protegiva la mà del segador. Com qualsevol pagès portaven penjades a l'espatlla les alforges, plenes de la brena: un buscall de pa, xoriç o pernill o un tros de cansalada i la bota de vi.

Sembrat a Sant Antoni 2018
GLÒRIA FRANCINO

Al migdia descansaven a l'ombra d'alguns arbres o a alguna cabana, i se'ls portava el dinar, ja fos la mestressa de la casa, les mosses o la canalla, amb cistella plena de tiberi i a la tarda berenaven també. L'aigua es portava amb sellons de fang —o de fusta i de metall—, que conservaven l'aigua fresca.

Després els rems de cereal, rasclats amb la rascleta, s'engavellaven i es feven les garbes, lligades amb vencills, que es transportaven amb les mules o matxos a casa. Es deixaven a l'era fins el dia de mallar, s'esteneven i es feva la mallada o batuda, passant-hi per damunt un parell o tres d'animals —matxos, mules, rucs...—, i el pagès darrere, sense re o damunt d'una fusta o trill —on en tiniven—, sempre portava el fuguet, bastó o totxo amb corretja per a fustigar els animals i donar voltes a l'era, el gra caeva al terra i després s'apartava la palla amb el rascle de mallar i les forques de fusta, de dos, tres o més pues, es *sacudiva* perquè es desprengués la palla, que amb la forca pallera anava al paller. L'era s'escombrava amb les valeres, escombres fetes de curniera, i les més fines, per als graners, fetes de ginesta. El gra amb les risques es deixava en puials fins quan s'havia acabat de mallar tot el cereal, es procediva a ventar-lo. A les tardes, després de mallar, s'acostumava a brenar a l'era: enciamades, xoriç o magre i, moltes vegades, es feven crispells, una mena de bunyols típics de la Ribagorça, per a celebrar la fi de la sega.

El dia de ventar, a punta de dia, ja caleva ser a l'era amb el ventador, màquina agrícola feta pel fuster del poble, que se sosté sobre quatre potes i es trasllada amb quatre agafadores i consta de vàries parts: el **tambor**, part bombada del davant dins del qual hi ha les ales que giren; la **criba**, peça que permet netejar el gra d'altres substàncies nocives; la **manilla**, es feva rodar amb la mà per tal que la maquinària interna girés; la **guansa**, part posterior en forma de pastera, on s'abocava el gra brut a cabassos; la **canal**, destriador per on exiven les granses, redones i negres, que pesaven menys que l'ordi o blat, i s'aprofitaven com aliment per a les gallines. Per la part posterior del ventador eixiva tota la pols; en canvi, per la part del davant, pel baixador, pendent, davall del tambor eixiva el gra net, que s'apuilava al davant. Hi era un estri, l'arrimador, consistent en una pala de fusta i un mànic llarg, per a arrimar el gra del puial de davant del ventador. El gra s'ensacava i es guardava als graners, que soleven ser a la part alta de les cases.

El gra es mesurava amb **almuds** o **quartals**, piràmide truncada de fusta amb anses, o bé amb el **doblle**, cilindre de fusta o metall amb un ferro al mig per agafar-lo, equival a uns 12,5 kg de cereal.

Un treball dur i laboriós, on la suor i la pols marcaven els dies calorosos de l'estiu, però amb l'objectiu de tinre els graners plens.

Vilaweb, 25 anys!

// Francesc Ricart

El 14 de maig de 1995 (segle XX) va eixir «al carrer» Vilaweb, *Temps de Franja* encara no hi era. Avui tothom coneix Vilaweb i molts ens aixequem i flairem el primer cafè amb l'editorial de Vicent Partal, la cara d'aquest diari digital; per bé que l'empresa de Vilaweb està encapçalada també, i principalment, per Assumpció Maresma, la dona de Partal. Els que som més grans ens en fem creus, de tanta evolució digital: aleshores, al 1995, al món de la comunicació imperava la premsa de paper, amb moltes capçaleres que ja han desaparegut, i encara no ens passava pel cap la revolució dels mitjans digitals que ha irromput...; a la Franja, instal·lada en l'ermot, feia anys que «vivia» del fenomen Jesús Moncada i la monumental *Camí de sirga* i hi començava el calvari de la segregació de les parròquies de la Franja, un fet ignominiós que trencava amb mil anys d'història... I més coses, és clar, però ara mateix només em ve el record per a l'Ovidi Montllor que feia dos mesos que faltava.

Avui els diaris digitals són gairebé infinits i sort en tenim del núvol!, fins i tot aquest article serà acollit per aquesta punteta del núvol que li toca a *TdeF*. Els blogs, els *influencers*, *youtubers*, les plataformes... L'oferta i el modus vivendi digital han canviat el món. Un canvi impensable per a tots els qui tenim una edat, que vam viure com un miracle que pogués haver UHF i un comandament per canviar de canal de la tele (els joves no sé ni si ho trobareu a la Viquipèdia). Un canvi que, a més de sorprendre'ns, cada dia valorem davant els avenços del món digital: no em puc estar d'esmentar el que s'ha viscut aquests mesos de la pandèmia del COVID-19, amb el fenomen de les videoconferències arreu, però sobretot amb els escolars...

Tornem a Vilaweb. «VilaWeb va nàixer amb l'ambició de canviar el periodisme, la societat i el país». Això diu l'article que us recomano al principi. Quan Partal-Maresma expliquen el seu digital remarquen que, des del primer dia, el marc mental del diari és el dels Països Catalans; un tret que encara avui és definitori en les formes i en el fons. Amb tota naturalitat les portades de Vilaweb «t'ensenyen» fets i protagonistes d'arreu del territori, de Perpinyà, de València, d'Andorra... i des de Fraga a Maó; sense caure en el barcelocentrisme ni focalitzar l'interès en la Catalunya estricta. Per a Vilaweb, el centre geogràfic és Tortosa i no Manresa i la Sènia és un riu més i, es clar, les nostres comarques també hi compten.

Els més grans, i perdoneu amb la insistència, tenim present quan es deia que allò que no surt a la televisió no existeix. Ara Vilaweb —i *TdeF,* és clar— ix, eixim a la tele, vull dir que som al món digital, on cal ser. Amb aquest punt de partida, a Vilaweb, hi som presents i ens hi compten. Formalment, fins i tot hi tenen l'apartat (una pestanya, en diuen) per a la Franja. Per tant, hi som, «eixim a la tele». Amb tota la «naturalitat», aquests vint-i-cinc anys a Vilaweb s'ha informat i tractat sobre els temes de les comarques del Ponent català d'administració aragonesa. Per esmentar-ne uns quants, de punts, Vilaweb ha seguit amb atenció el procés inacabable de Sixena i els béns religiosos procedents de les parròquies del bisbat de Lleida; el tracte de la llengua catalana a l'Estatut d'Aragó i les lleis de llengües, fins a la cosa del LAPAO, també hi ha ocupat bons espais; o el tractament exhaustiu dels resultats als nostres pobles a les eleccions municipals i autonòmiques.

No sé si es pot dir que Vilaweb ha canviat el periodisme, la societat i el país; un servidor, però, puc afirmar que em sento agraït al periodisme honest que fan els Maresma-Partal, que em fa estimar una mica més la societat del meu País.

Redisseny de la imatge de VilaWeb pels 25 anys elaborada per Mortensen

ENTRE DOS AIGÜES

Distopia // Marina d'Algars

Comença el curs, mes de setembre de 2022. L'entrada a la classe és per estricte ordre d'arribada. Dos metres de separació seguint les indicacions. A l'aula, els pupitres incrustats en una cabina de plàstic on hi ha un petit altaveu per escoltar les instruccions del professor o professora (protegit també per una pantalla) i les normes generals que es repeteixen al llarg de la jornada. Al pati, cada alumne té marcat un cercle de dos metres de diàmetre per moure-s'hi en llibertat sense sortirne, per tant és millor jugar als jocs educatius molt sofisticats, això sí, que poden treure a l'hora de l'esbarjo escolar. Des que entren a l'escola bressol, hi ha un programa molt exhaustiu per adoctrinar els xiquets i les xiquetes per tal d'adaptar-los a la nova societat (la nova normalitat com deien els polítics quan es va sortir de la primera pandèmia arreu del món). En dos anys, els amos d'aquesta nova societat (?) han aconseguit canviar radicalment la psique infantil a partir de la feina desenvolupada amb els pares i mares i els docents, que ara es denominen instructors. La docència s'ha convertit en un concepte desgastat que no té sentit actualment, com la socialització, la solidaritat, l'empatia... Ha estat fàcil i ràpid l'adoctrinament dels adults. Dos han estat els paradigmes: *la por* i *l'obediència*. Por a l'altre que em pot contagiar, obediència per a fer allò que dicten per tal de no contagiar-me. Com a mare i pare responsable i basant-me en l'amor als meus fills faré tor allò que manin per salvaguardar la seua vida. I la nostra. Si algú encara manté la capacitat de pensar i mostra un conat d'humanitat, està preparada la policia per a sancionar i fins i tot tancar a la presó on hi ha negres, grocs, morenos ... i allí dintre segur, segur que agafes qualsevol virus no reconegut. I serà per la teua culpa.

EN EL DIA MUNDIAL DE LA DIVERSITAT CULTURAL

La Universitat de Saragossa recomana autors de la Franja per al confinament*

// MARIÀ ÁLVAREZ

Amb el títol de "Cultura a casa: Deu propostes per acostar-se a la literatura aragonesa en català", els professors Javier Giralt i María Teresa Moret, del Departament de Lingüística i Literatura Hispàniques de la Universitat de Saragossa, especialitzats en Filologia Catalana, proposen deu referències per a començar a conèixer aquesta part de la cultura i les lletres d'aquest territori.

En el Dia Mundial de la Diversitat Cultural aquesta selecció —que ve acompanyada per altres deu propostes sobre literatura en llengua aragonesa— pretén mostrar la pluralitat i la riquesa de la cultura literària a Aragó.

La selecció d'aquests dos especialistes inclou obres d'escriptors oriünds de la zona catalanoparlant d'Aragó —de comarques com el Baix Cinca, el Matarranya o el Baix Aragó— que usen la seva llengua materna en novel·les, contes o poesies. Relats de Jesús Montcada, Mercè Ibarz, Carles Terès, Mario Sasot o Francesc Serés, i textos lírics d'escriptors com Desideri Lombarte o Hèctor Moret són alguns dels que formen part d'aquesta proposta.

"La menor activitat cultural i social presencial d'aquesta època de quarantena pot ser —expliquen aquests especialistes en Filologia Catalana— una ocasió per a acostarnos a aquests autors i a les seues obres, i començar a conèixer una literatura escrita en català que enfonsa les seves arrels a Aragó".

"L'àmplia i diversa producció literària d'aquesta Comunitat té la sort de comptar amb autors que escriuen les seues obres en català, donant a la seva llengua materna la dignitat cultural que es mereix" —diuen aquests dos filòlegs franjolins.

La selecció que han realitzat combina obres disponibles a Internet o que es poden comprar en formats digitals, amb altres publicades solament en paper, aprofitant que la flexibilització de la quarantena permet accedir ja, amb més facilitat, a serveis bibliotecaris o as els que ofereixen les llibreries.

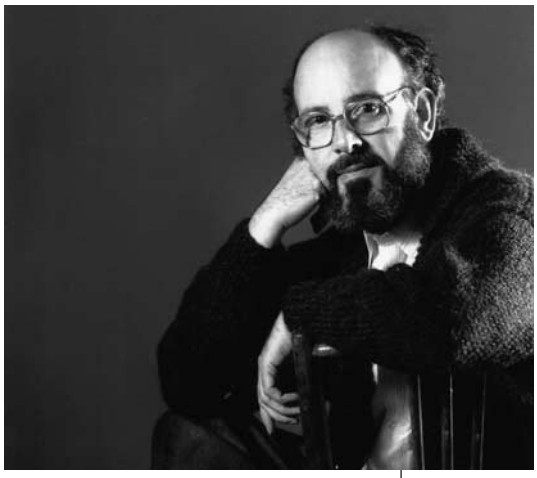

Jesús Moncada
EDICIONS LA MAGRANA

Mercè Ibarz, rebent el premi Pedro Saputo 2003
MÀRIO SASOT

Varietat de textos, estils i gèneres

El Premi de les Lletres Aragoneses i Premi Nacional de la Crítica Jesús Montcada (Mequinensa, 1941-Barcelona, 2005) obre la proposta dels professors del campus públic aragonès, que citen entre les seves obres les novel·les *Camí de sirga*, que narra cent anys de la vida de Mequinensa, abans de ser inundada pel pantà; *Estremida memòria*, centrada en el bandolerisme del segle XIX; i els relats del *Cafè de la granota* i *Calaveres atònites*. Totes elles compten amb edició digital i en paper.

La poesia està representada per *Ataüllar el món des del Molinar*, una recopilació de textos del matarranyenc Desideri Lombarte (Penaroja, 1937–Barcelona, 1989), editats per l'Associació Cultural del Matarranya; i per *Camp clos/Campo cerrado*, edició bilingüe de l'obra poètica completa d'Hèctor Moret (Mequinensa, 1958) publicada per la Universitat de Saragossa. Part dels poemes de tots dos autors tenen versions musicades, per Túrnez&Sesé i per Anton Abad respectivament.

Entre els narradors seleccionats trobem a tres escriptors nascuts a Saidí, la localitat del Baix Cinca. Es tracta de Mercè Ibarz i Màrio Sasot, tots dos periodistes i professors de la generació que va viure la Transició, i Francesc Serés, nascut als anys 70. Els tres retornen, d'una forma o altra, a la seua terra d'origen a través de les obres citades en aquesta proposta. Ibarz està representada en ella per les novel·les *La terra retirada* i *La palmera de blat*. Sasot, per l'autobiogràfica *Espills trencats*, per la qual va rebre en 2017 el Premi Guillem Nicolau del Govern d'Aragó. De Francesc Serés —que també va obtenir aquest guardó el 2001— s'inclou *La pell de la frontera*, publicada en 2013.

Una altra obra fronterera recomanada és *Licantropia*, òpera prima de Carles Terès, un inquietant relat pel qual aquest escriptor i disse-

Serés en la signatura de *La pell de la frontera*.
JULIO MORENO

* Aquest article el podeu llegir al web tempsdefranja.org amb tots els enllaços als webs esmentats en el text:
https://tempsdefranja.org/territoris/arago/la-universitat-de-saragossa-suggereix-la-lectura-dautors-de-larago-catalanofon

nyador gràfic —nascut a Barcelona, de pares aragonesos, i radicat entre el Baix Aragó i el Matarranya— va obtenir el Guillem Nicolau el 2011.

Javier Giralt i M. Teresa Moret també proposen la lectura d'altres títols que han obtingut aquest guardó, que estan accessibles a la pàgina web Llengües d'Aragó. En la seua secció 'Publicacions' es poden trobar les obres de Merxe Llop, Susanna Barquín, Santiago Vidiella, Marta Momblant, Carles Sancho, Teresa Claramunt, Josep Galan, Juli Micolau, Josep Antoni Chauvell, Susana Antolí, Josep San Martín, José Miguel Gràcia, Xavier Terrado, Hèctor Moret i Desideri Lombarte.

La seua proposta inclou a més la que qualifiquen d'obra més personal d'Artur Quintana. Es tracta de *la Vall de Balat*, versió ampliada de les memòries aragoneses d'aquest filòleg nascut a Barcelona i resident a la Codonyera, estretament lligat a Aragó pels seus estudis sobre l'aragonès i el català que es parla a les seves comarques.

Per a completar aquesta aproximació a la cultura aragonesa en català, els professors de la Universitat de Saragossa proposen fer una incursió per la revista *Temps de Franja*, promoguda per les associacions de les comarques catalanoparlants d'Aragó; i conèixer el programa de Mari Zapater, "La llengua al ras", emès a Ràdio Fraga, i centrat en el patrimoni lingüístic del català d'Aragó.

Màrio Sasot en la presentació d'Espills trencats a Mequinensa
SISCO CASTANY

Hèctor Moret i Artur Quintana
SIGRID SCHMIDT

Aquesta proposta enllaça, en el Dia Mundial de la Diversitat Cultural i en l'àmbit d'Aragó, amb la selecció de deu recursos digitals per a acostar-se a la literatura en aragonès —la tercera llengua romanç reconeguda per la legislació d'aquesta Comunitat—, que ha elaborat José Ángel Sánchez Ibáñez, professor del Diploma en Filologia Aragonesa del Campus d'Osca i del Departament de Literatura de la Universitat de Saragossa.

U12

Bolletí i volvegó // Esteve Betrià

Just a l'inici del confinament motivat per la COVID-19, l'entranyable amic Alfonso Maíllo Oliver em proposà, a suggeriment del jove advocat mequinensà Iñaki Esteve Molina, que indaguessa a propòsit de la paraula **bolletí** —amb el significat de "taca d'excrement en la roba interior", allò que en castellà col·loquial se'n diu *palomino*—, per si formava part del lèxic 'endèmic' del parlar del Poble. No recordava si havia tingut en compte el mot en qüestió en confeccionar l'apartat 'El parlar de Mequinensa' aplegat a *Sobre la llengua de Mequinensa* (1994), però una consulta ràpida a aquesta antiga obra em va fer eixir de dubtes; sí que l'havia recollit —això sí, sense cap mena de referència bibliogràfica— acompanyat d'una definició que diu així: "**bolletí** *m* Taca d'excrements en calçotets i calces". Amb tot, aquests dies he volgut indagar una mica més a propòsit de **bolletí**; així —via Internet— he trobat una única al·lusió —i d'esguitllèbit— al mot i concepte en el primer volum del *Diccionari de la llengua catalana ab la correspondencia castellana y llatina* (1839-1840) del nord-valencià Pere Labèrnia. En aquesta obra lexicogràfica el mot **bolla** és definit, en el darrer apartat de l'entrada corresponent, com a "met. Lo senyal de merda que sol quedar en las camisas. *Palomino*. Excrementitia in subucula macula." I res més; ni al *DCVB* ni al *DECat*. I ací ho deixo.

En canvi sí que trobem el mot **volvegó** —i només documentat al Poble!— al *DCVB*: "VOLVEGÓ *m*. Pallús i esclofolla de cereals (Mequinensa); cast. *tamo*". Es tracta d'una paraula que n'Alfonso, d'alguna manera, també m'havia suggerit en un whatsapp: "No tant, volvegonet de camp", havia escrit en resposta al meu desig que tingués un bon dia. Estranyat, vaig demanar-li: "Volvegonet?", i tot seguit l'amic m'aclarí: "Sí, boleta tova de davall dels llits", "M'ho va descobrir ma germana, que és com se li diu al poble a les pilotetes de brossa domèstica (pols, pèls...) que s'arraconen per davall dels llits quan agranem." Jo desconeixia el mot; prova d'això és que no hi és a *Sobre la llengua de Mequinensa*. Doncs bé, sembla que la definició que hem vist al *DCVB* no correspon del tot a l'accepció que, gràcies a sa germana, m'anotava n'Alfonso. En canvi, **volvegó** sí que es troba enregistrat en nombrosos estudis lexicogràfics —però amb el significat presentat al *DCVB*— com ara a l'*Atles Lingüístic del Domini Català* (vol. IV, mapa 848) —Fraga, Favara, Estanya, Riba-roja d'Ebre...— amb el sentit de 'boll' del català central o de 'pallús', més general en el català occidental. Tanmateix he pogut comprovar —altre cop, gràcies a Internet— que el mot **volvegó** ja l'havia recollit —amb el significat de 'borrissol'— el 1986 na Pilar Tió i Pasqual en un repertori lèxic de la parla de la Fatarella publicat al número 11 (1987) del *Butlletí del Centre d'Estudis de la Terra Alta*. Fins i tot l'escriptor fatarellenc Josep Gironès Descarrega l'empra —amb l'actual significat mequinensà que apunten els germans Maíllo— a la novel·la *Viure sense el meu fill* (2010): "...i seguim amb la inspecció de l'habitació, que inclou mirar sota el llit, on veiem alguns núvols de volvegó que gairebe amaguen les meves espardenyes." I ací ho deixo.

La colònia oblidada

// LLUÍS RAJADELL

La troballa casual d'un document guardat a l'arxiu municipal de Sant Esteve Sesrovires (Barcelona) rescata la memòria de la llar infantil on 120 xiquets del Matarranya van viure el darrer capítol de la Guerra Civil.

L'arxiu municipal de Sant Esteve Sesrovires (Barcelona) ha iniciat una recerca per rescatar de l'oblit la colònia «Hogar del Niño Aragonés», que, entre 1938 i 1939, va funcionar a una finca del municipi, la Masia Bach, per acollir 120 xiquets de la Comarca del Matarranya. Els sagals, d'entre 4 i 14 anys, havien estat evacuats davant l'ofensiva franquista que va provocar la caiguda del front aragonès.

L'existència de la colònia és pràcticament desconeguda a Sant Esteve Sesrovires, on pertany el nucli de La Beguda Baixa que va acollir el refugi de xiquets procedents de Vall-de-roures, Beseit, Pena-roja, la Torre del Comte i altres pobles. Encara que va ser un ambiciós projecte solidari i educatiu promogut per Solidaritat Internacional Antifeixista (SIA) —un organisme multinacional de filiació anarquista— amb el llibertari matarranyenc Juan Bautista Albesa 'Batiste' com a principal responsable, la memòria de l'«Hogar del Niño Aragonés», amb el pas del temps, s'havia esvaït.

La responsable de l'arxiu de l'Ajuntament de Sant Esteve, Elisa Llanos, es va topetar el gener de 2019 amb un manuscrit de 80 anys enrere que li va donar la primera pista de l'existència de la colònia. A l'escrit, que havia passat desapercebut dintre del llibre d'actes municipal, Batiste demanava ajut per a 10 famílies de refugiats del Baix Aragó que havien arribat a la Beguda procedents d'Alforja (Tarragona). El peticionari espera una resposta positiva «per altruisme, per humanisme i per ajut a la nostra causa».

En la contestació del Consistori, es fa referència a la colònia que Batiste havia posat en marxa a la masia de Ca n'Estrada —anterior denominació de la Masia Bach, actualment propietat de la firma Codorniu—. L'Ajuntament respon afirmativament a la petició i dona «tot el seu recolzament» als refugiats, que demanen treball o terra per cultivar.

La troballa de la sol·licitud d'ajut i de la resposta municipal ha posat a Llanos en la pista de la colònia de la Masia Bach, un capítol de la història local que ha començat a investigar. L'arxivera reconeix que fins al seu «casual» descobriment documental «no n'havia sentir parlar mai» de l'«Hogar del Niño Aragonés». Llanos explica que la memòria d'aquell centre d'acollida, tot i la seua magnitud, «s'ha perdut».

El mateix passa a la veïna població de Masquefa, també molt vinculada amb La Beguda. Lourdes Bosch, coordinadora de l'Ajuntament, desconeixia completament l'existència del refugi infantil durant la Guerra Civil fins que, fa uns mesos, el fill d'una de les treballadores de la colònia, Carmen Celma —cunyada de Batiste i nascuda a Beseit—, va contactar amb ella per obtindre informació sobre l'«Hogar del Niño Aragonés». Ricardo Cuartielles Celma, que investiga la vida de sa mare, vol conèixer la seua participació en el centre d'acollida. Curiosament, Lourdes està emparentada amb la família de Basili Goded, l'encarregat de la Masia Bach quan es va muntar l'«hogar» infantil a l'abril de 1938.

També han aparegut noves informacions sobre la colònia a l'International Institute of Social History (IISH) d'Àmsterdam, que guarda els arxius de la CNT —traslladats en acabar la Guerra Civil per evitar que caigueren en mans de Franco—. Entre les nombroses fotografies que conserva este organisme, destaquen, almenys, vuit imatges de l'«Hogar del Niño Aragonés», però la seua errònia localització a «Martorell» dins l'inventari en dificulta la detecció.

Les imatges es poden dividir en dos apartats. Per un costat, hi ha una sèrie de cinc instantànies que mostren la colònia i els seus ocupants, tant xiquets, com mestres i treballadors. En les fotos es poden veure aules, un ampli dormitori i una foto de família amb tot el personal a les portes de la Masia Bach. Encara que estes fotos apareixen datades entre maig i setembre de 1938 o simplement a l'any 1938 sense més precisió, podrien ser, en realitat, de l'agost de 1938, perquè una d'elles apareix al reportatge que el periòdic *Solidaridad Obrera* va publicar el 28 d'agost de 1938 sota el títol «El 'Hogar del Niño Aragonés' es un magnífico exponente de la meritoria obra de SIA con los niños refugiados». És possible que les cinc instantànies procedeixen del reportatge fotogràfic que es va realitzar per elaborar la informació periodística.

1

2

3

1. Els xiquets i treballadors de la colònia a les portes de la Masia Bach.
2. La líder anarquista internacional Emma Goldman, al costat de Batiste, durant una visita a la colònia.
3. Xiquets amb una mestra durant una classe.
IISH

Per altra banda, dues imatges mostren la visita que la líder anarquista internacional Emma Goldman va fer a la residència infantil. En una de les fotos, datades el 19 de setembre de 1938, Goldman apareix amb Batiste, convalescent d'una ferida de guerra al braç dret, altres adults i un grup de xiquetes que estan cosint. En l'altra foto, Goldman conversa amb una noia. Quatre mesos després d'aquella il·lustre visita, la colònia era desmantellada davant l'aproximació de les forces franquistes, i els seus ocupants emprenien el camí de l'exili.

A tot Drap

// Rubén Lombarte

La nostàlgia ha tocat a les portes de ma casa estos dies de confinament. No duia dalla ni una carta d'avís, però si la factura de l'inescrutable pas del temps.

Un 9 de juny de l'any 2000, pujava per primera vegada a un escenari. Amagat a un racó. Darrere una bateria. Va ser al Capsigrany. A Vilafranca, a la comarca dels Ports. Primera edició del festival. Los Draps, Azero, Ítem i Quatre Gats de Xiva. Quatre gats també entre el públic, dins d'un pavelló. A fora, una nit de llamps i de trons que pareixie que s'acabare el món. I entre el públic, gent que va marxar massa prompte d'este trosset de terra.

Ens vam soltar, i a poc a poc li vam perdre la por a això de tocar en públic. En uns mesos va arribar la maqueta. *Terra de Frontera*. Va ser parida a Tarragona. Decidírem traure un casset. Quan el CD s'imposave al mercat, quan tots parlaven de la revolució digital, natres vam tirar de fetitxisme. Érem uns visionaris. "La nostra música és per a escoltar al cotxe". Quina colla! Tot i això, no quede res de les 500 còpies que vam fer.

Concerts i més concerts. A saber! 150? 200? 250? No els he comptat mai. Encara que sí recordo el primer de molts. I moltíssima gent que t'has trobat, has perdut i has recuperat durant tot este temps. Eixa és la maleta del músic. Los viatges, les experiències, la gent. Amics eterns que marxen sense avisar i sense dir adéu. I com vos trobe a faltar. Sobretot a tu, Ester. Ara bé. Sempre amb un somriure. Perquè així és com mereixem que sempre se'ns recorde. Amb un somriure.

Els membres de Los Draps el gener de 2006 al mas de Xutxa. Al fons, Penaroja. D'esquerra a dreta: Kolores, Arsís, Kolorines, Marc, Xutxa, Flare, Rosset

DOLY GIL

Maqueta i discos.... denúncies... patiments i riures. I molts concerts. Des d'Euskadi fins a Ses Illes. Saragossa, Artieda, Oiartzun, Granollers, la Font d'en Carrós, Binissalem, les Coves de Vinromà, Alcanyís, Villores, Allepús... Desenes d'escenaris i altes i baixes entre els nostres. Dani, Sisco, Natxo, César, Marc, Iván, Carlos i Natàlia entre els dissidents. A l'altre plateret, Jorge, Álex, Rafel, Franchi, Víctor, Andrés, Germán, Mario i l'etern Sergio, lo nostre 'agüelo'. Pel camí, una maqueta, tres discos, molts recopilaris, cançons soltes i algunes obres creades exclusivament per a festivals. Anècdotes que donen per a llibres.

Si eres músic, o artista en general, ho entendràs. Al final, aquells que estan allí fotent-li a la solfa, dedicantli hores i més hores a parir una cançoneta o una melodia bonica, sigue quin sigue el seu objectiu, s'acaben convertint en la teua família. Una segona família que, si això no fos suficient, fins i tot pots triar.

Està clar. Això no serà etern. Però com deia el nostre poeta Desideri Lombarte, Quedarà. Quedarà en la nostra memòria i en la memòria col·lectiva. Com també és etern el nostre agraïment a la gent del Matarranya i de mil racons que hem visitat per la seua generositat.

Soziedad Alkoholika, Eina, La Carrau, Bandolers, Obrint Pas, La Gossa Sorda, KOP, los Gen, Azero, Mallacan, Dusminguet, Antònia Font, Ebri Knight, Betagarri, Maitips, Brams, Companyia Elèctrica D'harma, Els Pets, Pinka, Banda Bassotti, Pupil·les, Xeic!, Pepet i Marieta, Los Quicos, Zea Mais, Huntza, Metall i so, Santgatxo, Aluminosis, Gargamboig, Agua Bendita, Subterranian Kids, Aspencat, Tremenda Jauria, ZOO, Koma, Ilegales, La Ronda de Boltaña, Piperrak... La tira de liades que hem fotut.

Este estiu bufarem espelmes pels 20 anys que han caigut. Però sobretot, per tot allò que està per vindre.

Caràtula del casset *Terra de Frontera* (2000)

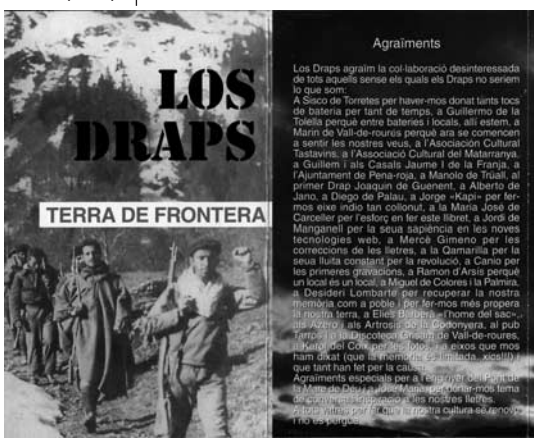

VI Certamen de Microrelatos «Javier Tomeo»

// Carles Sancho Meix

L'Asociación Literaria Poiesis i la revista *Compromiso y Cultura* van atorgar, el passat 4 de juny, els premis del VI Certamen de Microrelatos «Javier Tomeo» de tema social 2019-2020. A la convocatòria del concurs apareixen diferents apartats on s'hi pot participar: categoria general, categoria juvenil, categoria infantil, categoria comarcal en castellà i categoria comarcal en català. En esta última els premiats són el relat *Hivern* de Montse Conchello Bel d'Alcanyís i el nostre company de la Codonyera José Miguel Gràcia Zapater que ha obtingut un accèssit amb *Un raig de llum*. Este últim escriptor en la passada convocatòria ja va guanyar el concurs en la categoria comarcal en català amb el microrelat *La porta oberta*.

En la mort de Jordi Estruga i Estruga*

// Hèctor Moret Coso

El dimarts 7 d'abril moria a Barcelona Jordi Estruga i Estruga als 85 anys víctima de la COVID-19; havia nascut el 1934 a l'exvila de Gràcia del Pla de Barcelona, plena llavors de mequinensans, com ara sos pares.

Als inicis de la Guerra Civil, en Jordi, amb dos anys, i la mare van anar a viure a Mequinensa, però el 1938 van haver de retornar a Gràcia. A partir dels darrers anys de la dècada de 1940 i en els primers de la de 1950, hi va estudiar peritatge i professorat mercantil. Amb catorze anys ja feia classes de matemàtiques als pàrvuls i als quinze va entrar a treballar en una empresa gràfica, on va iniciar-se en l'estimació pel món de l'edició i del llibre. D'allà va passar a treballar al Banc de Santander, primer com a administratiu i una mica més tard com a apoderat. El 1960 —any del casament amb Conchita Cuspinera Saltó—, amb vint-i-cinc anys, va entrar a treballar al Grup Farmacèutic Ferrer, on s'hi estarà durant 42 anys, primer com a cap d'exportacions i en el moment de jubilar-se com a director general del grup Ferrer Pharma Internacional.

A més d'una intensa implicació amb les tasques empresarials, sempre es va mostrar força interessat per la història (en especial, la de la Corona d'Aragó) i, gairebé de retruc, pel món del llibre antic, per

Jordi Estruga
AJUNTAMENT DE MEQUINENSA

l'estudi del gravat i per la cartografia (en especial, la de Catalunya). Dels primers fruits d'aquest interès cal destacar la publicació el 1993, en edició facsímil, del llibre de la vida de Santa Agatòclia —la Santa del Poble— del pare Miguel de Salas. En els darrers 30 anys, la vinculació i la passió de Jordi Estruga per la cultura, la història i el patrimoni de Mequinensa no ha deixat de créixer fins al punt que la seua persona ha esdevingut un referent constant, generós i honest per a la col·lectivitat mequinensana. Així es va ocupar, entre altres iniciatives, de coordinar la redacció i promoure la publicació de l'obra col·lectiva *Mequinenza a través de la historia* (2010), i de difondre la vida, personalitat i l'obra del compositor, músic i poeta mequinensà José Soler Casabón.

Com a membre de l'Associació de Bibliòfils de Barcelona des de 1979 —en fou president a partir de 1997— va col·laborar en la coordinació i difusió de nombroses publicacions i exposicions bibliòfiles i cartogràfiques; amb tot, l'actuació més ressenyable en aquest camp és la publicació en 2012 d'*El tresor cartogràfic de Catalunya: els mapes més antics, segles XVII i XVIII*.

En 2001 va ser investit acadèmic per Mequinensa de la Reial Acadèmia de les Bones Lletres de Barcelona. L'Ajuntament de Mequinensa el va nomenar Fill Adoptiu el 2017. També va col·laborar ocasionalment a les revistes d'àmbit aragonès *Temps de Franja* i *Rolde* i a l'anuari local *L'Angorfa* del Grup d'Investigació Coses del Poble, col·laboracions redactades sempre des d'una perspectiva mequinensana, des d'un amor apassionat pel Poble i la seua gent.

*Veeu també l'entrevista "Jordi Estruga i Estruga, economista i bibliòfil", publicada al número 34 de Temps de Franja el febrer de 2004.

DICCIONARI PER A POCA-SOLTES

Pa // Ramon Sistac

"Lo pa que no era blanc / deien que era massa negre". Els versos de la versió antiga de la cançó Els segadors, avui himne nacional de Catalunya, ens recorden el paper que el pa ha tingut com a element nuclear de l'alimentació en les cultures mediterrànies i, per extensió, europees (una manera fina de no dir-ne *occidentals*). Pa és una paraula tan bàsica, del llatí PANIS, que a penes presenta variació en les llengües romàniques: *pan*, *pane*, *pain*, *pão*, *pâine*... i tampoc en altres famílies lingüístiques. El seu ús és tan nuclear que fins i tot està recollit en la principal pregària del cristianisme, el Parenostre: "el nostre pa de cada dia, doneu-nos, Senyor, el dia d'avui", Val a dir que jo, de petit, ja preocupat per qüestions gastronòmiques, recitava no pas "el día de hoy" sinó "*del* día de hoy", ben convençut que el pa revingut que portava dies al calaix era una maledicció divina.

Hi he pensat molt estos dies de confinament, quan la farina i el llevat (o lleute, o rent) han passat a ser béns especialment preuats. En tot cas, recuperar el plaer de pastar i enfornar a casa m'ha ajudat a superar el trauma del pa revingut amb què m'amenaçava el Catecisme: un pa ben pastat i cuit es manté bo molts dies, no com eixes tristes barres o baguets de supermercat, aromàtiques i cruixents quan les compres, però que encara no has arribat a casa i ja són un trist xiclet.

No hi ha dubte que som una civilització panarra. No podem viure sense pa, i hi ha hagut moltes revoltes quan ha faltat. Sense anar més lluny, a Barcelona el 1789 ("els rebomboris del pa"), o a l'Alguer el 1821. I és que, com va deixar dit el poeta i compositor xilè Richard Rojas, "De la tierra sale el trigo / y del trigo sale el pan / y del pan nace el derecho / el derecho a comer pan". I, si no hi esteu d'acord, tres avemaries i un parenostre.

Cent anys de Joan Perucho

// Artur Quintana

Joan Perucho nasqué a Barcelona, al barri de Gràcia, al carrer del Torrent de l'Olla dins d'una família de classe mitjana. La mare era de Medina del Campo i el pare de Guàrdia de Tremp. En aquell mateix carrer tingueren anys a venir el domicili els mequinensans Edmon Vallès i Jesús Moncada. En fer els 18 anys, el 1938, Perucho defensà Barcelona des dels antiaeris del Carmel dels bombardeigs dels sediciosos, i l'any 1939 en poc més d'un mes passà de defensar la República a participar en l'ocupació de la Menorca republicana per part dels nacionals. Això li permeté d'obtenir el carnet d'excombatent que als anys 40 anava molt bé per a obrir portes. Potser d'aquella estada bèl·lica menorquina li va eixir, sense adonar-se'n, el seu gran interès per la cultura bizantina ben present a l'illa. En llicenciar-se estudià dret a la Universitat de Barcelona, i ingressà a la carrera judicial, on restà fins a la jubilació. Exercí a diverses poblacions de Catalunya mantenint sempre la casa i la família —quatre fills— a Barcelona. Ja gran comprà un casalot enorme, amb el bon nom premonitori de Cal Groc, a Albinyana, al Penedès, com a refugi i casa de vacances. Paral·lelament a la feina de jutge desenvolupà una intensa activitat com a escriptor i crític d'art en català i en castellà. Ací cal fer unes precisions perquè crítics d'anomenada, com el bon amic comú Carlos Pujol Jaumandreu, s'han esforçat per fer d'en Perucho un autor del tot bilingüe castellà-català. Passa, però, que totes les novel·les —el plat fort de la seua feina com a escriptor— són en català, en gran part traduïdes, sovint autotraduïdes al castellà això sí, però no pas amb les ambigüitats d'un Porcel o la Riera, i lluny de voler fer-se primer un nom en català, i un cop assolit passar-se al castellà com en Moix. La poesia peruchiana és en català, llevat d'un poemari en castellà, bilingüisme comparable al castellà/gallec d'en Lorca i Valle-Inclán, o alemany/francès d'en Rilke, però no pas al castellà/gallec de la Castro, etc., i això que a la dècada dels 40 l'escriptor en català degut a l'afany del sediciosos en destruir la llengua catalana i la cultura que con-

Joan Perucho als Ports de Beseit, fotografia de la coberta de *Fulls de les fronteres*
ARXIU FAMILIAR

forma, no tenia on publicar llevat de comptades revistes clandestines —on en Perucho ho va fer (*Poesia* i *Ariel*). On sí que, obligat per la persecució del català, pública majoritàriament en castellà és en l'articulisme, que passarien encara molt anys a existir diaris i revistes en català. Els deu anys d'estada fent de jutge a Gandesa li va permetre conèixer bé el nostre Matarranya i el Baix Aragó —el país del fantàstic que en deia. El CESBA va editar el 2003, el mateix anys de la mort de l'escriptor, *Els Fulls de les Fronteres* amb una nodrida selecció dels textos peruchians que s'hi refereixen.

Antoni M. Badia i Margarit, ciència i passió

// A. Q.

En Badia va morir als 94 anys i ara, sis anys després, commemorem el seu centenari. Pertanyia a la segona gran fornada dels estudiosos moderns de la llengua catalana junt amb En Francesc de B. Moll, en Joan Coromines i en Manuel Sanchis Guarner precedits tots ells per la d'en Fabra i mossèn Alcover. Va investigar en molts camps de la llengua: la fonètica experimental, la toponímia, la dialectologia —va engegar l'*Atles Lingüístic del Domini Català*—, la gramàtica descriptiva del català de la que en publicà dos gran manuals, així com un d'història de la llengua, i en el cas de l'estructuralisme i de la sociolingüista va serne el primer en aplicar-los al català, i en aquest darrer camp hi anà ben a fons. La seua especialitat preferida fou, però, la gramàtica històrica i no només del català, ans també del castellà i l'aragonès: de les nostres tres llengües, doncs. En el cas de l'aragonès, com que no disposava de prou materials d'època moderna per poder fer-hi els estudis de gramàtica històrica que projectava, passà l'estiu del 1944 per l'Alt Aragó recollint-n'hi a catorze localitats —11 d'aragonès i tres de català fronterer. El 1947 anà a Bielsa a estudiar-hi l'aragonès i fer-ne una àmplia monografia. Un dels primers treballs de sociolingüística aragonesa, sinó el primer, va ser el seu article *Note sur le langage des femmes* del 1957. El 1948 va guanyar la càtedra de Gramàtica Històrica aplicada al castellà de la Universitat de Barcelona i el 1977 la de la

Antoni Maria Badia i Margarit
FUNDACIÓ ROSA SENSAT

mateix assignatura aplicada al català. Fou rector de la seva universitat del 1978 al 1986, en els esperançadors anys de la transició, i contribuí eficaçment a recatalanitzar-la. En Badia fou un gran patriota, i per ser-ho els franquistes el van perseguir i empresonar.

gràcies

als nostres anunciants,
lectors,
subscriptors
i punts de venda
i confiem que continueu **estant al nostre costat**

perquè junts ens en sortirem

SOM imprescindibles

ARA més que mai

AJUDA'NS i llegeix Premsa Comarcal

40 ANYS

Premsa Comarcal

Compra